

Recenzje

Juliusz Jundziłł, Rodzina rzymska w czasach prosperity i przemian ideowych II wieku. Apulejusz, Fronton, Marek Aureliusz i Tertulian, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy, Bydgoszcz 1996, ss. 284

Juliusz Jundziłł, konsekwentnie już od przeszło dziesięciu lat, z powodzeniem zajmuje się badaniem dziejów rodziny rzymskiej. W licznych, dotychczasowych pracach na ten temat, na podstawie źródeł pisanych (narracyjnych) z okresu od III w. p.n.e. po III w. n.e., zdołał ustalić syntetyczny obraz zapastrywań Rzymian na problematykę związaną z rodziną jako środowiskiem wychowawczym, rolami rodzicielskimi, dzieckiem w społeczeństwie i rodzinie oraz rolą rodziny małej i wielkiej w wychowaniu. Stworzył także młody i twórczy zespół badawczy zajmujący się tą problematyką.

Prezentowana książka jest wynikiem najnowszych badań J. Jundziłła, dotyczących rodziny w pismach Apulejusza, którego przekaz Autor porównał z dziełami innych trzech wybitnych postaci: Frontona, Marka Aureliusza i Tertuliana, wywodzących się chronologicznie z tej samej epoki, ale faktycznie reprezentujących co najmniej dwa jej nurty: rzymski, afrykański (jako prowincji) i chrześcijański. Charakterystyka i wieloaspektowe porównywanie poglądów tych rzymskich pisarzy i myślicieli, pozwoliło Autorowi uchwycić i ustalić różnice oraz podobieństwa, jakie występowały w zapastrywaniach dotyczących zadań i funkcji rodziny jako całości i jej poszczególnych członków, w kręgach kultury rzymskiej (pogańskiej) i wczesnochrześcijańskiej.

Zwraca uwagę szeroki zakres tematyczny poszukiwań badawczych J. Jundziłła. Dotyczy on problematyki środowiska rodzinnego, jako elementu tworzącego ramy do działań wychowawczych. Autor nie pominął jednak przy tym zagadnień związanych z małżeństwem: rolę małżonków oraz stosunku do kobiety w ogóle, więc i poza małżeństwem oraz rodziną. Wyrażona jest również w prezentowanej książce opcja badawcza, akcentująca nie tylko rolę małej rodziny w wychowaniu, w aspekcie relacji wychowawczych rodzice-dzieci, lecz wszystkich zamieszkujących pod jednym dachem w domus, dopełniana także przez krąg przyjaciół, znajomych rodziny oraz najbliższą jej społeczność.

Problematyka pracy nie jest więc ograniczona wyłącznie do rodziny jako takiej. Jednym z osiągniętych celów badawczych było bowiem ukazanie związków egzystencji rodzinnej i procesów w niej zachodzących z ówczesnymi przemianami kulturowymi. To rozważań Autora jest na tyle szerokie, iż obejmuje dzieje społeczne, przemiany obyczajowe i kulturę epoki Antoninów, postrzeganą przez historyków starożytnych jako ten okres, w którym Rzym osiągnął apogeum swego rozwoju, utrwalając swe zdobycze cywilizacyjno-kulturowe.

Niewątpliwym osiągnięciem badawczym prezentowanej pracy jest oryginalność wykozystanych we wszechstronnej i niezwykle dro-

biazgowej analizie historycznej źródeł – spuścizny pisarskiej Apulejusza, Frontona oraz Tertuliana i Marka Aureliusza. Jest to materiał bardzo różnorodny, zarówno ze względu na swój charakter, cele oraz zawartość treściową. Analizowane przez Autora dzieła zawierają w sobie aspekty teoretycznych przemyśleń, a także wyraźne cele i przesłania dydaktyczne oraz apologetyczne. Realia życia rodzinnego są w nich mocno zaakcentowane w stosunku do warstwy najwyższej u Frontona i Marka Aureliusza, a warstw średnich i plebsu u Apulejusza i Tertuliana. Dotyczą one zarówno warunków egzystencji, jak i wielu aspektów życia rodzinnego jako środowiska wychowawczego. Należy zaznaczyć, iż zebrane i analizowane przez J. Jundziłła źródła nie były dotychczas eksploatowane w badaniach nad rodziną. W ogóle twórczość wybranych przez Autora pisarzy rzymskich, zwłaszcza Apulejusza, Marka Aureliusza i Frontona, nie cieszyła się dotąd w nauce polskiej specjalnym zainteresowaniem. Natomiast spuścizna Tertuliana postrzegana była jako źródło do dziejów chrześcijaństwa i Kościoła.

Jednym z poważniejszych osiągnięć recenzowanej pracy jest interpretacja *Metamorfoz* Apulejusza, prowadząca do jej odczytania jako dzieła zawierającego wyraźny program wychowania w rodzinie oraz będącego osobistą reakcją na kłopoty wynikłe z własnej egzystencji rodzinnej (opisane w *Apologii*). Zmienia to, przy okazji, przyjętą na ogół datację *Metamorfoz* z początku aktywności pisarskiej Apulejusza na lata siedemdziesiąte II wieku.

Charakter materiału źródłowego wyraźnie wpłynął na rozwiązania dotyczące konstrukcji – układu pracy i omawianych treści. Dominantą stała się twórczość Apulejusza i Frontona z odwoływaniem się do dzieł Marka Aureliusza i Tertuliana. Konstrukcja pracy jest jednak dobrze przemyślana, całkowicie czytelna, konsekwentna i logiczna. Autor podzielił książkę na dwie części, te zaś z kolei na rozdziały i podrozdziały. Wobec wielości i drobiazgowości poruszanych zagadnień, ten konstrukcyjny zabieg ułatwia korzystanie z książki i sprzyja unikaniu powtórzeń.

Część pierwsza, zatytułowana „Prolegomena” składa się z dwóch rozdziałów, jest obok obszernego wprowadzenia w epokę, charakterystyką czasów i miejscem biografii pisarzy rzymskich oraz wszechstronnym omówieniem ich dzieł.

Część druga, pt. „Teatr życia rodzinnego”, składa się z czterech kolejnych rozdziałów i zawiera rozważania nad małżeństwem, strukturą rodziny, relacjami wewnątrzrodzinnymi, rodziną jako środowiskiem wychowawczym, dzieciństwem oraz rolami opiekuńczymi i wychowawczymi uczestników życia rodzinnego. Analiza oparta jest na dziełach tytułowych pisarzy epiki.

Recenzowana praca, obok oryginalnego, zawierającego osobiste refleksje Autora zakończenia i bogatej w dzieła obcojęzyczne, skrupulatnie sporządzonej bibliografii, zaopatrzona jest w wykaz skrótów oraz indeksy: osób, autorów nowożytnych, a także nazw geograficznych i etnograficznych. Te jej elementy także decydują o powodzeniu i wartości książki.

Żałować jednak należy, że w tak oryginalnej zarówno pod względem źródłowym, metodologicznym, warsztatowym, jak i merytorycznym pracy, będącej nowum w polskiej i międzynarodowej historiografii, brak jest koniecznych tu streszczeń w językach obcych. W drugim jej wydaniu niedostatek ten będzie zapewne uzupełniony. Książka ta bowiem, ze względu na swe oczywiste walory, z których tylko niektóre zostały tu podkreślone, winna być w obiegu międzynarodowym, znajdując swoje miejsce w światowej historiografii.

Rozbudowana część wstępna, informacyjna pracy, ułatwiająca zrozumienie kontekstu kulturowego analiz i rozważań Autora, umiejętnie wykorzystanie własnej erudycji, potoczysta i jasna forma narracji sprawiają, że książka kierowana intencjonalnie do historyków starożytnych i historyków wychowania, będzie także przydatna, instruktywna i zrozumiała dla pedagogów, socjologów i literaturoznawców, w tym także studentów oraz czytelników słabiej wyrobionych naukowo. Obok wspomnianych tu walorów, wzorowe przygotowanie wydawnicze i edytorskie książki tym bardziej zachęca do jej czytania.

Krzysztof Jakubiak